

FORMA STŘEDOVĚKÉ PRÓZY

Středověcí autoři usilovali o to, aby se jejich díla vyznačovala náležitou formou. K tomuto účelu využívali několik prostředků:

1/ rétorické ozdoby:

a/ spočívaly zejména buď ve zvukové podobě slov (výzdoba jednodušší, tzv. *ornatus facilis*), např.:

annominatio: fedus igitur vestrum fedum et irritum est factum (ZK)

commutatio: circumiacentis loci iocunda amenitas et amena iocunditas (ZK)

b/ nebo ve hře s významy slov (výzdoba složitější, tzv. *ornatus difficilis*) – metafora, personifikace, metonymie apod.

2/ rytmus – rytmizovaná próza:

- kurzus: ozdoba latinské prózy spočívající v libozvučném rytmickém zakončení vět nebo jejich částí;
- je založen na umístění dvou posledních přízvuků větného závěru (klauzule) a na počtu slabik mezi nimi; přízvuk se u latinských slov určuje podle délky předposlední slabiky slova (tzv. *paenultima*) – je-li dlouhá přirozeně nebo pozicí (= za samohláskou následuje dvě a více souhlásek), zůstává přízvuk na ní, je-li krátká, spočívá přízvuk na třetí slabice u konce;
- uznávané formy kurzu (mají ještě podtypy):
 - *cursus planus*: p+3p *córde currámus*, podtyp také např. pp+2, 5p
 - *cursus tardus*: p+4pp *ménte cognóvimus*
 - *cursus velox*: pp+4p *iúgiter senciámus*
 - *cursus trispondaicus*: p+4p *dóna senciámus*(p = paroxytonon, přízvuk na druhé slabice od konce, pp = proparoxytonon, přízvuk na třetí slabice od konce)
- podoba užívaného kurzu se během raného a vrcholného středověku vyvíjela od čistých forem papežských listin ve 4.-7. století, přes období „zpustnutí“ kurzu v 8.-11. století až k jeho obnově od 12. století (tzv. gregoriánský kurzus), kdy se opět začíná dbát na přesnost a čistotu jeho formy a na konci vět a souvětí je upřednostňován *cursus velox* považovaný za nejelegantnější typ; u nás se pak gregoriánský kurzus prosazuje až od 20. let 13. století;

- díky těmto skutečnostem může rozbor kurzu u latinských prozaických textů napomoci při řešení otázek jejich pravosti a datování, např. u papežských listin nebo Kristiánovy legendy – Jaroslav Ludvíkovský zjistil, že podoba a zastoupení rytmických klauzulí Kristiánovy legendy naprosto odpovídá kurzu jiných památek 10. století.

Insurgunt et parate insidie, frater videlicet et omnis eius armatura. Et videns fratrem, Dei electus miles, cum graciaram accione collum ipius brachiis amplectens ac deosculans, salutat dicens: Bene semper valeas, mi frater, et bonis vite huius ac future locupleteris et te Christus in suo eterno convivio recipiat, qui me heri tanta plenitudine et meos refecisti.

3/ rým – rýmovaná próza:

- příjemného sluchového vjemu se docílovalo také užíváním rýmů na konci vět a jejich částí (některé texty jsou zároveň rýmované i rytmičované a jeden nebo druhý způsob v nich nabývá navrch)

- např.:

At ubi recognovi, | pessumdare detractavi | quia, quid videtur falsitas, | forsitan probabitur esse veritas. (Hrosvitha z Gandersheimu)

Interea natus ducis Bracizlaus de puericia transcendens in iuventutem ibat de virtute in virtutem; cui pre ceteris prosperitas operis, proceritas corporis et forme pulchritudo ac virium sapientieque magnitudo, in adversis fortitudo, in prosperis temperata inerat mansuetudo. Hisdem temporibus Teutonicis in partibus fuit quidam comes valde potens, cognomine albus Otto, sanguine de regio prodiens stemmate patrio. (Kosmova kronika)